

„az általunk felhasznál kataszteri térkép" évét közli az adattár (III, 12). Mivel SmFn. — és ennek nyomán mások is — fölhasználják a múlt századi első kataszteri térképnek és vázlatának névanyagát, valamint az ezt követő, a gyűjtéskor érvényben levő kataszteri térkép névanyagát, jó lett volna, ha a bevezetőből e kritikus forrásokról bővebb tájékoztatást kap az olvasó.

A leendő kötetek munkatársainak a fentiekén kívül tanulsággal szolgálhat a hevesiek visszatérő jelzései: nem áll módjukban az egyes kötetekhez a földrajzi köznevek szótárát mellékelni. Ezt a kötetek használói is fájlják. Nagy-nagy szükségét éppen a nyelvjárási szempontból is nagyon fontos és érdekes terület névanyaga is igazolja. Ha a járási kötetekhez elkészítjük a földrajzi köznevek szótárát, akkor az adott megye területének földrajzi köznévi szókincséről bővebb, részletesebb, megbízhatóbb képet kapunk.

A helynévgyűjtés és közzétevés nagy gyakorlattal rendelkező szakembereinek is szinte minden település, minden kötet újabb és újabb megoldandó kérdéseket vet föl. Ezek megoldásához nagy segítséget ad a megjelent kötetek tanulmányozása, és nagy segítséget adhatna az érő, jóindulatú, de minden tekintetben őszinte bírálat!

MÉSZÁROSNÉ VARGA MÁRIA

HELSINGIN KADUNNIMET 2.

HELSINKI UTCANEVEI 2.

1979-ben jelent meg a Helsingin kaupungin julkaisuja (Helsinki városának kiadványai) című sorozat 32. tagjaként a Helsingin kadunnimet (Helsinki utcanevei) című kiadvány második kötete. Az első 1970-ben látott napvilágot, tehát a második kötet a gyakorlatilag 10 esztendő alatt lezajlott változásokról, gyarapodásról ad számot. Az első kötetben 3800 — 1969 végéig elfogadott — helsinki utcanév (út-, tér-, park- vagyis közterületi név) + névmagyarázat kapott helyet, olyan hivatalos okiratok kíséretében, mint pl. az 1945-ben felállított Kadunnimikomitea (Utcanevbizottság, 1960-tól Névbizottság) névadási alapelvei. Az első kötet megjelenését követő időkben Helsinki területi növekedésének következtében a helsinki névtár 1400 új névvel lett gazdagabb. A második kötetben az alább részletezett cikkek után megtalálható az 1970-78 között elfogadott és javasolt nevek (+ névmagyarázatok) egyzéke.

Az első rövid cikk nem a névtan, hanem inkább Helsinki története szempontjából fontos. JYRKI LEHIKONEN a szerzője, címe: Helsinki lakott területeinek történeti korszakai és a nevek (Helsingin asuntoalueiden vaiheita ja nimiä. 7—14). Az új helsinki városrészek történetének ismertetése után pár szavas utalást találunk a városrészek nevek eredetére. Megtudjuk például, hogy sok esetben svéd név pontos tükrörfordításáról, svéd név finnül rosszul értelmezett fordításáról, svéd parasztgazdaság finn nyelvű névváltozatáról van szó. Előfordul az is, hogy a névnek semmi svéd vonatkozása nincs, egyszerűen csak a városrész helyzetére utal finnül, pl.: Itäkeskus (itä 'kelet', keskus 'központ').

Hogy OLAVI TERHO cikke számunkra sok újat és érdekeset tartalmaz, azt elárulja írásának címe és főleg alcíme: A nevek a városépítési (-fejlesztési) terv részeként. A helsinki névadás és ennek fő elvei (Nimistö kaavan osana. Nimeämismenettely ja siinä noudatettut pääperiaatteet Helsingissä. 15—21).

1959 óta érvényes az a szabály, miszerint a város/rész/építési (-fejlesztési) tervekben az utcákat névvel, a városrészeket névvel vagy számmal vagy mindkettővel el kell látni. A nagyobb épülettömbökkel a városrészekhez hasonlóan kell bánni. Helsinkiben és általában Finnországban a városrészeknek van számuk is és nevük is. A városrészek kisebb területi egységeinek csak nevük van. Az épülettömbök 1820 és 1920 között gyakran kaptak nevet, később az ilyenfajta névadás kiment a divatból, s a nevek kezdtek kiveszni, illetőleg az utóbbi időkben újra divatba jönni (erről az első kötet 58—64. lapja, a második kötet alábbi része szól részletesebben).

A helsinki utcanévek születéséről és további fejlődéséről írt eddigi legjobb tanulmánynak a szerző az első kötetben LEO A. PESONEN és BERNDT AMINOFF tolmából megjelent összefoglalást tartja. Ennek a lényegét a következőkben foglalja össze.

1820-ból való az első hivatalos — szinte kizárólag svéd neveket tartalmazó — helsinki utcanévjegyzék. A finn utcanévek a beszédben voltak használatosak (miként maga a finn nyelv is), írásban főleg az 1847-től megjelenő és a finn nemzeti mozgalomban lényeges szerepet játszó finn újságnak, a Suometarnak az érdeméből kezdtek terjedni. 1906-ban, a Töölö nevű városrész rendezési tervének kapcsán fogadták el az első hivatalos finn nyelvű utcanévjegyzéket. A korábban is rendezett városrészek kb. 400 finn utcanévét 1909-ben hagyták jóvá. 1923 és 1927 között egy bizottság az összes helsinki utcanévet felülvizsgálta, módosította, illetőleg ismételtén jóváhagyta.

A háborús lakáshiányt megoldandó 1946-ban Helsinkihez csatolták a közvetlen közelében fekvő elővárosokat, minek következtében a főváros területe több mint ötszörösére nőtt, s vele együtt nőtt a névanyag is. Ezért már 1945-ben, bölcs előrelátással, öt fős utcanévbizottságot hoztak létre. Ez 1959-ig működött, 1960-ban a városi tanácsnak közvetlenül alárendelt állandó, svéd és finn szakértőkből álló névbizottságnak adta át a feladatokat. 1977-től a bizottság megint nem állandó, a városi tanáccsal egyidőben újraválasztandó. Csak helsinki illetőségű jelöltek jöhetnek szóba. A legújabb bizottság 1981. január elsejével kezdte meg működését.

Az elvek közül a legfontosabbak a következők: Az egész város egységes terület, amelyben nem lehet két azonos, sem pedig egymásra zavartkeltően hasonló elnevezés. Egy-egy bizonyos területre jellemző névcsoportokat (névbokrokat) kell létrehozni, ez megkönnyíti a tájékozódást (pl. bibliai keresztnévek; — ennek a névadási módnak Helsinkiben több mint százéves hagyományai vannak, lásd a belvárosban az autonómia kezdeti korszakának kiemelkedő államférfiairól, a cári család tagjainak keresztnéveiről elnevezett utcákat). További fontos alapelv, hogy élő személyről nem lehet utcát elnevezni. Idegen (és elhunyt) államférfi csak akkor kaphat utcát, ha a finn történelemben aktív szerepet játszott (pl. Vasa Gusztáv király). Más külföldi sem kaphat utcát, s ezt a szabályt mindössze három kivétel töri meg: Hammarskjöld út, Lenin park, Kopernikus út.

1977 tavaszától a névbizottság feladata a főváros határain túl alkalmazott névadási módok figyelemmel kísérése is. Ez számunkra akkor érthető, ha tudjuk, hogy a finn fővárossal közvetlen szomszédságban, vele szinte összenőve növekszik, mondhatnánk ijesztő méretekben gyarapszik két másik „konkurrens” város, Espoo és Vantaa (a finn főváros repülőtere például Vantaaban van). Egyezség van a városok között, hogy például a väylä '(eredetileg vízi, később szárazföldi is) út, útvonal utótagú neveket csak a főútvonalra fölvezető sugárirányú műút elnevezésére használják (kivételek itt is akadnak). Az is szem előtt tartandó, hogy az említett városokban a határterületeken ne legyenek azonos nevű utcák, utak stb. Felmerült még az a gondolat is, hogy a három városban egyáltalán ne legyenek azonos nevek, de a már kialakult gyakorlat, a hagyományok miatt ez nem valósítható meg, legfeljebb a jövőben lehet ezt a szempontot is figyelembe venni. A posta, a mentőszolgálat, a tűzoltók stb. nagyon méltányolnák.

A névváltoztatásról „kényszerítő ok nélkül” szó sem lehet. Minél régebbi a név, annál kevésbé! Zavart okoz a címváltozás — hangzik az érvelés, és „a név megváltoztatása sérti az idősebb lakosok érzelmeit” (!). Mégis sor kerül erre a megoldásra is, de csak valóban indokolt esetben. Például ha a régi úthálózatot az újabb utak az elnevezést illetően félreérthetően szelik ketté (vagy több szakaszra). Mivel a névbizottságban ott ül a tervezők képviselője is, a kérdéseket idejében — ez finnyul azt jelenti, hogy még jóval a megvalósítás előtt — sikerül tisztázni, és mindenki igényeit és érzelmeit tekintetbe véve megoldani.

További elv, hogy a szétszórt, apró házakból álló településrészek rendezése, felszámolása során megszüntetett régi utcák nevét nem adják új utcának, mivel a régi utcanéveket még sokáig használják (még olyankor is, amikor az utca már régen nem létezik), s a régi utcanévek új utcákkal kapcsolatos emlegetése csak zavart keltené.

A helsinki utcanévadás mint hivatalos processzus egyes stációiról az első kötet részletesen szól (85—6), itt a szerző csak az 1970 óta e téren bekövetkezett változásokat említi. Minden egyes stáción az illetékesek joga és kötelessége kifogásolni a kifogásolható neveket, de mivel a névbizottságban szakemberek ülnek, és alapos, körültekintő munkát végeznek, nagyon ritkán fordul elő ilyesmi. Néha névjavaslattal állnak elő különféle szervezetek, magánszemélyek. A javaslatokról a bizottság nyilvánosan véleményt mond, gyakran elfogadja a javasolt nevet. Az érdeklődés a nevek iránt nagy és felelősségteljes. Az is előfordul, hogy a névbizottság kér javaslatot a helyi közigazgatási szervektől, a területen élő és dolgozó emberektől, szervezetektől. Az 1959. évi törvény értelmében a város/rész/építési (-fejlesztési) terv jóváhagyása egyúttal a benne szereplő nevek jóváhagyását is jelenti. Bizonyos nagyságrendű névadási ügyekben a Belsőügyminisztériumnak is van beleszólási joga, illetve a tanács kinevezhet alkalmi bizottságot is egy-egy különleges feladat elvégzésére (hogy ezek melyek, arról a 137. sz. finn építési törvényerejű rendelet dönt).

A szerző megítélése szerint — s ez jellegzetesnek minősíthető finn gondolkodásmód — mivel az építési törvény és a hozzá kapcsolódó rendeletek meglehetősen szűkszavúan nyilatkoznak az elnevezési módokat illetően, a nevek adása, gondozása, védelme, a hagyományok tisztán megőrzése társadalmi ügy, nemzeti ügy, amely mindenkítől, szakemberektől és minden egyes állampolgártól fokozott figyelmet és felelősségtudatot igényel.

EEVA MARIA NÄRHI „A városépítési (-fejlesztési) tervekben szereplő nevek a nyelv részeként” (Kaavanimistö kielen osana, 22–8) című cikkében abból a nálunk elméletben ismert igazságból indul ki, hogy nemcsak lehetőség, hanem kötelesség a régi, ma használatlan nevek számontartása és újraalkalmazása. Ez a helyes nemzeti szellemi tőkebefektetés egyik formája.

A szerző szerint különbséget kell tenni a paikannimi és a kaavanimi között. A kaavanimi a megtervezett, terv (kaava) szerint épülő városok, városrészek, utak, utcák, terek stb. szintén megtervezett és hivatal által jóváhagyott neve, afféle mesterséges, művi névadás eredménye, szemben a hagyományos névvel, a paikannimivel, amelynek létét az évszázados hagyományörzés garantálja. Mindkét nevet helynévnek nevezhetjük, mivel mindkettő segítségével természeti és „mű”-környezetünket tagoljuk. Egyezmények ezek a nevek, amelyek segítségével az ismert, konkrét valóságot uraljuk. A nevek egyénítik a helyet, segítenek tájékozódni. A szerző elképzeltet velünk egy Névtelen vagy Nevek nélküli várost, amelyben csak jelek, betűk, számok vannak, s így győz meg bennünket arról, hogy mindez nem elég: név kell, amely miliőt ad, hangulatot teremt, érzelmi kötődést eredményez. A nevek tehát afféle gyökerek.

Hogy a nevekre jellemzők a lappangó, bujkáló érzelmi tartalékok, arra akkor ébredünk rá, amikor egy-egy név kezd kiveszni, vagy kiveszésének veszélye fenyeget. Milyen a jó név? A sikeres névadás négy, finnül szépen hangzó szempont együttes érvényesülése. A mie-luisuus azt jelenti, hogy a nevet szívesen kezdik használni, pozitív asszociációkat kelt, címként nem csúfságos, szégyenkezni nem kell miatta, sőt: kifejező, színes, beleillik a nyelvbe és annak névrendszerébe. A mesterséges névadást leginkább a színtelenség veszélye fenyegeti — a nagyvárosok határtalan névigénye miatt. A muistettavuus azt jelenti, hogy a nevet meg lehet jegyezni, kötődik az egyén szókincséhez. A käytön vaivaltomuus a könnyen használhatóság szempontja. A jó név ejtése nem nehéz, s írása is könnyű. (A szerző említi itt Stockholm példáját, ahol éppen az idegen nevek ejtése—írása körüli nehézségek miatt álltak el attól, hogy az összes eddigi Nóbeldíjasról utcát nevezzenek el. — Okulhatnánk a példából!) Ennek a szempontnak további vonatkozásai is vannak: a jó név sem hallásra, sem írásban nem téveszthető össze mással, és fontos sajátossága — mondhat-

nánk finnugor jellegzetessége —, hogy ragozható és ragozott alakjaira is vonatkozik mindaz, amit alapalakjáról elmondtunk. Utolsó szempontként a muuttamattomuust említi a szerző, s ez azt jelenti, hogy a név megváltoztathatatlan, vagy legalábbis nehezen változtatható meg, fel sem merül a gondolat a név hallatán, hogy ezt a nevet meg kell változtatni. A szavak és a nevek gyöngédebb bánásmódot igényelnek mint a tárgyak — ez a szerző hitvallása. Jól átgondolt, kellő felelősségtudattal rendezett és gondozott utcanévrendszerben a helynevek, utcanévek biztonságban vannak, és évszázadokon át képesek teljesíteni eredendő feladataikat.

A következő rövid, velős írás szerzője LEO A. PESONEN. „Az I. világháború előtt alapított lakásrészvénytársaságok és az ekkor épült bérházak névanyag” (Ennen I maailmansotaa perustettujen asunto-osakeyhtiöiden ja rakennettujen kerrostalojen nimistöä. 29—32) című cikket statisztikai adatokkal kezdi. Helsinki lakóinak száma 1890-ben 61 530, 1910-ben pedig 136 497. A számokból látható, hogy nagyarányú építkezésekre, közből épült többszintes házakra volt szükség. A Helsinki Névkönyv 1912–1913 (Helsingin Nimikirja 1912–1913) című kiadvány a háztulajdonosok, köztük a szövetkezetek, részvénytársaságok jegyzőke. Megtudható belőle, hogy 507 részvénytársaság volt, s ezek közül 95-nek már a nevéből is kiderült rendeltetési célja (pl.: Raittius- ja Valistus Talo Oy, kb.: Antialkoholista és Felvilágosító Ház Rt.) További 92 az utcájáról volt elnevezve, hozzávetőleg így: a Porthan-utcai Lakásrészvénytársaság. A többi neve szabályos, jól csoportosítható tulajdonnév volt.

1. A címmel kapcsolatos tulajdonnevek, pl. a -katu 'utca', -tie 'út', -tori 'tér' stb. elhagyásával, a cím első felének némi módosításával vagy egyszerűen a házszám névként alkalmazásával képzett nevek, pl. az Agricola utcai társaság neve Agricola, a Katajanokankatu-n (Katajanokka utcán) levő Katajisto, a Lapinlahdenkatu-n (Lapinlahti utcán) levő Lappila, illetőleg a 11. számú házban levő egyszerűen Yksitoista 'tizenegy'.

2. A második csoportba az úgynevezett antik (görög-latin mitológiából vett) nevek tartoznak (Apollo, Arkadia, Hesperia stb.). Ez a névadástípus a XIX. század végén a kisebb, bérelt villák esetében is divatos volt. Főleg a központban és Katajanokkán, leginkább pedig a svédek esetében figyelhető meg.

3. A svédek szívesen használták fel a lakásrészvénnytársaságok neveként a skandináv mitológiai névanyagot vagy az olyan neveket, amelyek a helyre utaltak, vagy kifejezték a ház lakóinak kívánságát (pl. 'boldogság', 'béke' stb.). Gyakoriak voltak a svéd keresztnév is.

4. Az utolsó csoportba a finn nevek tartoznak, amelyek esetében az említett svéd módok finn nyelvű változataival van dolgunk. Itt is gyakoriak a helyre vagy kívánságra utaló elnevezések, és sajátos alcsoportot képeznek a kalevalai nevek.

A szerző nem volt rest, és bejárta az említésre méltó helyeket. Számításai szerint a még meglevő épületek közül 53 esetben a házra ráírták a nevet, gyakran feltüntették az építés évét, és nem ritkán különféle — enyhén vagy nagyon is szecessziós — díszekkel tették az épületet szemrevalóvá. Ezek a házak ma Helsinki féltve őrzött újabbkori műemlékei.

A könyv 33—73. lapján a helsinki utcanévtárat találjuk, vagyis városrészenkénti felsorolásban azokat a neveket, amelyeket 1970 és 1978 között vettek használatba. A 74—99. lapon pedig a Nimihakemisto (Névmutató) található, amelyben — immáron magyarázatok nélkül — szerepel az összes helsinki utcanév és hivatalos más helynév. A Hk jelzés arra utal, hogy a név az 1970-es, első kötetben keresendő, a puszta lapszám erre a kötetre vonatkozik.

12 légifelvétel és két, illetve a fűzött kötet címlapját is számítva három várostervrajz képezi a könyv illusztrációit.

A 101—200. lapon az első száz lap anyaga ismétlődik — svédül.

SZÍJ ENIKŐ

BARTA LÁSZLÓ—PÁHI FERENC, Szentés utcanévei.
Szeged, 1980. 155 lap + 1 térk. /Csongrád megyei Könyvtári Füzetek 12./

Szentés utcanéveivel először PÁHI FERENC, a szentesi levéltár nyugalmazott igazgatója kezdett el foglalkozni, majd halála után BARTA LÁSZLÓ folytatta a munkát. Jelen kötet anyagának túlnyomó része az ő kutatásainak az eredménye, de — amint ezt a bevezetésben (5) megjegyzi — „Páhi Ferenc kezdeményezése nélkül aligha vehetnénk kézbe e könyvecskét, ezért illőnek tartom, hogy nevünk együtt